

**ULUSLARARASI KIZILHAÇ KOMİTESİ'NİN
ULUSLARARASI İNSANCIL ÖRF VE ADET HUKUKU
KURALLARININ TÜRKÇE'YE YENİDEN YORUMU
(ÇEVİRİSİ)**

*Reinterpretation (Translation) of the Customary Rules of International
Humanitarian Law by the International Committee of the Red Cross to
Turkish*

Erkan AKDOĞAN*

ÖZ

Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin uluslararası insancıl hukukun örf ve adet hukuku kurallarının neler olduğunu ve kuralların gerekçelerini açıklayan çalışması, bunlara paralel olarak, yayımlandığı günden bu yana hem hukukun ne olduğunu bildiren hem de yerine göre hukukun nasıl gelişebileceğine işaret eden benzersiz bir işlev görüyor. Bu benzersiz işleve karşılık olarak çalışmanın parçası olan Kuralların, aralarında Türkçesinin de bulunduğu farklı dillere çevrildiğini görüyoruz. Bu yazıda, Kuralların Türkçe çevirilerinde genel uluslararası hukuka, uluslararası insancıl hukuka ve Komite'ye yönelik olarak yaklaşımımız doğrultusunda, zaman içinde karşılaştığımız kusurları elden geldiğince gidermeye ve anılan çevirileri telif etmeye yönelik çabamızın ürünü olarak Kuralların yeniden yorumunu sunuyoruz. En aşağıda satırlarını okuyacağınız Türkçe'ye yeniden yorum (çeviri); bu çabamızın ürünü olarak, Türkiye'de nitelik ve nicelik olarak artış gösteren uluslararası hukuk ve uluslararası insancıl hukuk doktrinine katkı sağlamak amacı taşıyor. Buna bağlı olarak, aşağıda önce, benimsediğimiz yaklaşım somutlaştırılacak; ardından, izlediğimiz yöntemi ve yöntemin somut sonuçları ve son olarak da Kuralların Türkçe'ye yeniden yorum (çeviri) metni paylaşılacaktır.

Makalenin Geliş Tarihi: 30.08.2023, **Makalenin Kabul Tarihi:** 08.09..2023.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, E-posta: eakdogan@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9840-9557.

Atıfta bulunulan uluslararası anlaşmaların resmi Türkçe çevirilerine Kaynakça'da yer verilmemiştir.

Anahtar kelimeler: Genel uluslararası hukuk, uluslararası insancıl hukuk, uluslararası örf ve adet hukuku, Uluslararası Kızılhaç Komitesi, uluslararası hukukta yorum ve çeviri

ABSTRACT

The Customary International Humanitarian Law Study of the International Committee of the Red Cross that provides both what customary international humanitarian law is and what its justifications are, is vested with a unique function in parallel, which entails both informing what law is and pointing at how it may progress, as the case may be. In correlation to this unique function, it is observed that Rules within the Study are translated to different languages, including but not limited to Turkish. In this piece, the author presents yet another full text of the Rules, reinterpreted from the perspective of his approach to general international law, international humanitarian law and the ICRC, in order to correct errors encountered throughout the time, and to synthesize the mentioned Turkish translations, as far as possible. The text produced below represents the culmination of the efforts of the author, and purports to contribute to the ever-growing literature, in quality and in quantity, on international legal and international humanitarian law scholarship in Turkey. Connectedly, it is purported, first, to concretize our approach, then, to delineate the method adopted and its concrete results, and finally, to share the full text of the reinterpretation of the Rules.

Keywords: General international law, international humanitarian law, customary international law, International Committee of the Red Cross, translation and interpretation in international law

GİRİŞ

Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin uluslararası insancıl hukukun örf ve adet hukuku kurallarının neler olduğunu ve kuralların gerekçelerini açıklayan iddialı çalışması¹; uygulamada, özellikle yabancı literatürde, kendine özgü, hayli etkin ve

¹ Jean-Marie Henckaerts and Louise Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules (Cambridge: ICRC, Cambridge University Press, 2005) ve (iki ayrı bölüm halinde yayınlanan) Jean-Marie Henckaerts and Louise Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, Vol. II: Practice – Part 1, Part 2 (Cambridge: ICRC, Cambridge University Press, 2005). Kuralların listesi için bkz. Jean-Marie Henckaerts, “Study on customary international humanitarian law: A contribution to the understanding and respect

sıkça atıf alan, “neredeysse asli” veya “yarı-asli” şekli kaynak konumuna sahip bulunuyor². Aşağıda yerine göre değinilecek olan aksi görüşlerin varlığına rağmen, çalışmanın, yayımlandığı 2005 yılından beri uluslararası insancıl hukukun şekli (formel) kaynakları içindeki işlevini yadsımak olanaksız. Fakat içeriği, konusu ve kapsamı şüpheli olan uluslararası örf ve adet hukukunu ve onun nasıl anlaşılması gerektiğini bildiren, şeklen “tali” kaynak olan çalışmanın iddiası; aynı zamanda, sadece Uluslararası Kızılay ve Kızılhaç Hareketi içindeki konumunu değil, Komite'nin uluslararası insancıl hukuk yönünden üstlendiği benzersiz işlevi³ de yansıtıyor. Bahse konu benzersiz işlevi, (doktrin de dahil) uygulamada, asli veya tali ama şekli kaynakların tasnifinin önemini, yazısız olan (örneğin konusu, kapsamı, yorumu ve uygulaması türlü tereddütleri barındıran ayırt etme ilkesi) aleyhine, yazılı olan lehine yitirmesiyle de açıklayabiliriz⁴. 161 kural (birlikte

for the rule of law in armed conflict,” *International Review of the Red Cross* 87 (2005): 198-212.

² Marko Milanovic, and Sandesh Sivakumaran, “Assessing the authority of the ICRC Customary IHL Study: How does IHL develop?,” *International Review of the Red Cross* 104 (2022): 1893-7.

³ Merkezi İsviçre’de, İsviçre Hukukuna göre dernek statüsünde kurulmuş olan, devletler arasında akdedilen uluslararası insancıl hukuk anlaşmalarıyla devletler tarafından kendisine verilen yetkilere dayanarak faaliyet gösteren ama hükümet dışı örgüt niteliği taşımayan Komite, örn. konuyu farklı bağlamlarda değerlendiren Uluslararası Hukuk Komisyonu’na göre, en iyi ihtimalle devletler ve uluslararası örgütler haricinde sujelerden sayılabilir, karşı. ILC, Report of the International Law Commission on the work of its thirty-fourth session (3 May – 23 July 1982), UN Doc. A/37/10, p. 22, ¶ 1 ve ILC, Report of the International Law Commission on the work of its twenty-fourth session (2 May – 7 July 1972), UN Doc. A/8710/Rev.1, p. 314, ¶ 14. Kanaatimizce, bugün artık klasikleşmiş yorumu, yani devlet ve her biri ayrı tüzel kişi olan Hareket ve bileşenlerinin temsilcilerinin katıldığı Cenevre Konferanslarında devletlerin üstü örtülü biçimde Komite’ye uluslararası kişilik tanıdığı görüşü içinse bkz. François Bugnion, “Le droit de la Croix-Rouge,” *Revue internationale de la Croix-Rouge* 77 (1995): 546. Uygulamada; Eski Yugoslavya Ceza Mahkemesi, Savcılığın tanıdığı olan Komite çalışmasının dinlenilmesini engellemek isteyen Komite’nin iddiasını değerlendirirken, mevzu uluslararası insancıl hukuk uyarınca resmi görevleri bulunan Komite’nin işlevsel açıdan uluslararası hukuki kişiliğe sahip olduğuna (ve Savcılığın talebinin reddine) hükmetmiştir, bkz. *Prosecutor v. Simic et al.*, Case No. IT-95-9-PT, Ex Parte Confidential Decision on the Prosecution’s Motion under Rule 73 for a Ruling concerning the Testimony of a Witness (Int’l Crim. Trib. for the Former Yugoslavia, July 27, 1999), ¶ 46.

⁴ Uluslararası hukuk uygulayıcılarının genel olarak anılan eğilime sahip olduğu yönünde bkz. Yuval Shany, “Sources and the Enforcement of International Law: What Norms Do International Law-Enforcement Bodies Actually Invoke?,” in *The Oxford Handbook of the Sources of International Law*, ed. Samantha Besson, and Jean d’Aspremont (Oxford: Oxford

“Kurallar”, ayrı ayrı “Kural”) ve Kuralların ayrılmaz parçası olan gerekçe (“Gerekçe”), uygulamaya ilişkin yönü sürekli, çevrimiçi güncellenerek⁵ kanaatimizce bugün bu son özelliği itibariyle, kendi başına, kendine ait “yaşayan hukuk”u (lebendes Recht) yansıtır hale sahip hale gelmiş bulunuyor. Aynı doğrultuda, zamanla, Kuralların farklı dillerde çevirileri yayınlandığını, çevirilerden bazılarının güncellendiğini görüyoruz⁶.

Çeviriler arasında, çalışmanın özgün, basılı halinin Kuralları ve Gerekçeyi içeren ilk cildinin Komite tarafından benimsenen Türkçesi de vardır⁷. Ayrıca, tespit edebildiğimiz kadarıyla, Türk doktrininde uluslararası hukukun bilgi kaynakları arasında yer alan derlemeler içerisinde de Kuralların metnine yer verildiğini anmalıyız⁸.

En aşağıda satırlarını okuyacağınız Türkçe’ye yeniden yorum (çeviri); genel uluslararası hukuka, uluslararası insancıl hukuka ve Komite’ye yönelik olarak yaklaşımımız doğrultusunda, Kuralların Türkçe çevirilerinde karşılaştığımız kusurları elden geldiğince gidermeye ve anılanları telif etmeye yönelik çabamızın ürünü olarak, başta, Fakültemizde seçimlik ders olarak verilen uluslararası insancıl hukuk dersini alan öğrencilerimize, nitelik ve nicelik olarak artış gösteren uluslararası hukuk ve uluslararası insancıl hukuk doktrinine katkı sağlamak amacı taşıyor.

University Press, 2017), 808. Kanaatimizce, buradaki uygulayıcı ifadesi, en geniş anlamda, örneğin Kuralların okurunu da kapsayacak şekilde kavranabilir.

⁵ ICRC, Customary IHL Database, <<https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl>> (30.08.2023); ICRC, Practice, <<https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v2>> (30.08.2023).

⁶ ICRC, Study on customary international humanitarian law: all language versions of the summary article and list of rules, <<https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/misc/customary-law-translations.htm>> (30.08.2023).

⁷ Jean-Marie Henckaerts, Uluslararası İnsancıl Hukukta Örf Adet Hukuku İncelemesi, <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/tur-irrc_857_henckaerts.pdf> (30.08.2023). Gerekçe ile yayınlanan ilk cilt için bkz. Jean-Marie Henckaerts, and Louise Doswald-Beck, Uluslararası İnsancıl Teamül (Örf-Adet) Hukuku, Cilt I: Kurallar, çev. A. Emre Öktem, Melike Batur Yamaner, Dolunay Özbek, Bleda R. Kurtarcan, Mehmet Cengiz Uzun, Abdullah Kaya (İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2005).

⁸ Aslan Gündüz, Milletlerarası Hukuk, ed. Reşat Volkan Günel (İstanbul: Beta, 2013), 527-38; karşı. Henckaerts, İnceleme, s. 28-40 (açık erişim olarak Komite tarafından paylaşılan metin olduğu anlaşılmaktadır).

Bahsi geçen samimi ve alçakgönüllü katkının parçası olarak önce, en aşağıda yer alan metne içkin, benimsediğimiz yaklaşımı somutlaştırmayı; ardından, izlediğimiz yöntemi ve yöntemin somut sonuçlarını; son olarak da bütün sorumluluğu okuduğunuz satırların yazarına ait olmak üzere, Kuralların Türkçe'ye yeniden yorumunun (çevirisinin) metnini okuyucuyla paylaşmak isteriz.

I. GEREKÇE

Bahsi geçen Türkçe çevirilere rağmen neden yeniden yoruma (çeviriye) ihtiyaç duyduğumuza ilişkin genel yaklaşımımızı özetlemekte yarar görüyoruz. Zira bir kere her çeviri, fikri bir faaliyet olarak, özünde, özgün dil veya dillerinden başka bir dilde o özgün dil veya dillerdeki metnin nasıl anlaşılması gerektiğine ilişkin yaklaşımı yansıtan yorumu içerir.

Kanaatimizce; etkileri, özünde Avrupa menşeli olan uluslararası hukukun, 12.-17. yüzyıllarda Rönesans, Reform ve Karşı-Reform veya 15.-17. yüzyıllarda Coğrafi Keşifler neticesinde yaşanan dönüşüm sonucunda ortaya çıkışına kadar götürülebilirse de bağlayıcılığının dayanağı (mesnedi, maddi kaynak), bağlayıcı olanın ne olduğu (şekli kaynak) ve uygulamada nasıl karşımıza çıktığı bir diğeriyle ilişkili ama farklı sorunlar olarak kavranabilir. Coğrafi Keşifler'den beri dünya üzerinde, evrensel, kendiliğinden geçerli, normatif bir düzen olmadığına göre, bağlayıcılığın dayanağına ilişkin soru karşısında; Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38. maddesi bağlamında, uluslararası hukukun asli şekli (formel) kaynakları olan uluslararası andlaşmalar, uluslararası örf ve adet hukuku ve hukukun genel ilkeleri ve tali şekli kaynaklarını oluşturan yargı kararları ve doktrin, kendi içinde de ilk olarak sayılardan sonunculara doğru, belirleyici hale gelmiştir. Öte yandan, evrensel uluslararası örgütlenme ve uluslararası hukuki uyumsuzlukların yargısal çözümüyle bağlantılı olarak; özellikle Birleşmiş Milletler'in ortaya çıkışından itibaren, devletler ve kabule göre uluslararası hukukun diğer sujeleri, uluslararası yargı ve doktrinden (literatürden) oluşan uluslararası hukuk uygulaması, bu defa dayanağı bağlayıcı olana dönüştürmek yerine bağlayıcı olanı, uluslararası yükümlülük kavramı aracılığıyla dönüştürmektedir.

Yukarıdaki bağlamda anlaşıldığında, uluslararası insancıl hukuk 19. yüzyılın ikinci yarısında kodifiye edildiği (kurallaştığı) ve kodifikasyon (tedvin, kuralkoyma) faaliyetlerinin sonuçları olan andlaşmaların zaman içinde (gözden geçirilmesi değil) revizyonu ve üst üste eklenmesi ile, her ne kadar doğrusal biçimde olmasa da geliştiği ölçüde; farklı araçlar ile söz konusu andlaşmalara içkin veya o andlaşmaların birlikte yorumundan doğan ama onlardan ayrı varlığa sahip

olan uluslararası insancıl örf ve adet hukukunun, uluslararası insancıl hukuk ilkeleriyle birlikte dünya üzerinde, evrensel, kendiliğinden geçerli, normatif düzenin olmayışının fark edilmesinin yarattığı boşluğun giderilmesine yaradığını ve her ikisi aracılığıyla, uluslararası uygulamada buna çaba harcadığını görüyoruz. Söz konusu çabanın, en azından, (i) uluslararası insancıl hukukun bireyler tarafından ciddi ihlallerinden (geniş anlamda savaş suçları) doğan bireysel cezai sorumluluğu esas alan uluslararası ceza hukukuna ilişkin kuralkoyma faaliyetlerine, (ii) çatışma veya işgal hallerinde, uluslararası insancıl hukuk dışında uluslararası hukuk alanlarının (örneğin uluslararası insan hakları hukuku, uluslararası çevre hukuku) uygulanabilir nitelik taşıdığına ve yorumuna ilişkin faaliyetlere veya (iii) devlet-dışı örgütlü, silahlı gruplara uygulanabilir uluslararası hukuk ilke ve kurallarının varlığı, tespiti ve yorumuna ilişkin faaliyetlere ilişkin, farklı düzeylerde, farklı yönleri olduğuna işaret etmekle yetinelim. Sözü geçen yönlerin ve genel olarak anılan çabanın nedenleri farklı şekillerde açıklanabilir. Anılan çabanın sonuçlarının, uygulamadaki görünümleri esas alındığında; uluslararası insancıl hukuk andlaşmalarının verdiği görev ve yetkileri olan Komite'nin uluslararası insancıl örf ve adet hukukuna yönelik olarak ortaya koyduğu Kurallar, gerekçesi ve güncellenen uygulamadan oluşan yönleriyle de karşımıza çıktığını görüyoruz. Fakat Komite'nin çalışmasını; menfaati ondan etkilenen, çatışma tarafı olabilecek devletlerin ve devlet-dışı örgütlü, silahlı grupların hemen tamamını temsil edecek sayıda devletin veya anılan nitelikte grubun, hukuki olduğu inancıyla istikrarlı biçimde uygulayageldiğini ve uygulamasını yansıttığını aynı rahatlıkla söyleyemiyoruz⁹.

Uluslararası insancıl hukuk, (silahlı) çatışma (veya işgal) mağdurlarının himayesine ve savaş araç ve yöntemlerine ilişkin uluslararası hukuk ilke ve kurallarının bütününe ifade eder. Bu itibarla, kanaatimizce, insaniyet (insancılık)

⁹ Örn. ABD Dışişleri ve Savunma Bakanlıklarının hukuk müşavirlerinin 2006 yılında Komite'ye ilettiği ortak itiraz ve gerekçeleri için bkz. John Bellinger III, and William J. Haynes, "Letter," ILM 46 (2007): 514-531; US Department of State Office of the Legal Adviser, Digest of US Practice in International Law, ed. Sally J. Cummins (Washington DC, Oxford: International Law Institute, Oxford University Press, 2006), 1069-85. Komite adına verilen yanıt için bkz. Jean-Marie Henckaerts, "Response," ILM 46 (2007): 959-968. Çalışma hak. farklı yorumlar üzerinde fikir sahibi olmak için, diğerleri yanında, 2005-2006 yıllarında yayınlanan "Journal of Conflict & Security Law" veya "US Naval War College International Law Studies" gibi dergilerin ilgili sayılarına bakılabilir. En derli toplu eser için bkz. Elizabeth Wilmshurst, and Susan Breau, eds., Perspectives on the ICR Study on Customary International Humanitarian Law (Cambridge, New York NY: BIICL, Chatham House, Cambridge University Press, 2007). Çalışmaya yönelik farklı yorum, teyit, eleştiri ve itirazların genel tahlili hak. bkz. Milanovic, and Sivakumar, "Assessing the authority," 1869-93.

ilkesi bağlamında konu ve gayesi, özünde, bireyin ve bu bağlamda belirli kişilerin, malların ve faaliyetlerin silahlı çatışma ve işgal hallerinde çatışan taraflarca himayesi olduğuna göre; uluslararası insancıl hukukun, mümkün olan en geniş himayeyi sağlamak gayesi doğrultusunda yorumu gerekir. Öte yandan; uluslararası insancıl hukukun, genel uluslararası hukuk ile silahlı çatışma ve işgal hallerinde uygulanabilir nitelikte diğer uluslararası hukuk ilke ve kurallarıyla birlikte anlaşılması, bahsi geçen konu ve gaye ile uluslararası hukukun diğer alanlarına nazaran kendine özgü niteliğinin kavranması açısından faydalıdır. Buna göre, Kuralların yorumunda; anılan kayıtların getirdiği zorluğa rağmen, genel uluslararası hukuk ve uluslararası hukukun uygulanabilir diğer ilke ve kuralları gözetilmelidir. Zorlukları pekiştiren diğer husus şudur: Çalışmayı Türkçe'ye yeniden yorumlarken bir yandan İngilizce, Fransızca ve çevrildiği diller bağlamında, öte yandan ülkemizde hukukun, özellikle uluslararası (insancıl) hukukun nasıl kavrandığını gösteren terim ve kavramları¹⁰ karşılaştırmalı olarak incelemelidir. En aşağıda satırlarını okuyacağımız metin, ana hatları böylece özetlenebilecek yoğun bir fikri faaliyetin ürünüdür.

¹⁰ Bahse konu terim ve kavramlar açısından başvurduğumuz ana kaynak, Türk Hukuk Lugatı'dır, bkz. Türk Hukuk Kurumu, Türk Hukuk Lugatı, 4. Baskı (Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1998). Kanaatimizce, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası insancıl hukuk andlaşmaları ve ilgili diğer andlaşmalar yönünden başlıca kaynak ise dili bugünden bakıldığında ağır görünmekle birlikte temel kavramların veya kayıtların önemli bir bölümünü berrak bir şekilde ifade eden 1949 Cenevre Sözleşmelerinin (I ila IV) resmi çevirisidir, sırasıyla bkz. RG, 30.01.1953, S. 8322, s. 5374, 5380, 5387, 5407. Terim ve kavramların karşılıklarında bize göre referans niteliği taşıyan ve 1965'ten önce yayımlandığı için halen güncellenmeyi bekleyen eser için bkz. Türk Kızılay Demeği, Kızılay ve Kızılhaç'ın Milletlerarası Kaynakları: Sözleşmeler-Tüzükler-Kararlar (Ankara: Türk Kızılay Demeği, 1964). Türkiye'nin, başta 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek 1977 Protokolleri (birlikte "1977 Ek Protokoller", ayrı ayrı "1977 Ek Protokol I" ve "1977 Ek Protokol II") olmak üzere belli başlı uluslararası insancıl hukuk andlaşmalarına veya ilgili diğer uluslararası andlaşmalara, örn. bireysel cezai sorumluluğa ilişkin olarak Roma Statüsü'ne taraf olmadığından, önemli bir engelle karşılaştığı açıktır. Anılan engeli aşmak ve yerine göre resmi çevirilerle karşılaştırmak amacıyla başvurduğumuz gayriresmi çeviriler için bkz. Melike Batur Yamaner, A. Emre Öktem, Bleda Kurtdarcan, Mehmet C. Uzun, editörler, 12 Ağustos 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri (İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi, ICRC, [2009]); T.C. Genelkurmay Başkanlığı, Silahlı Çatışma Hukuku ile İlgili Uluslararası Hukuk Metinleri, Cilt I (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2010) ve T.C. Genelkurmay Başkanlığı, Silahlı Çatışma Hukuku ile İlgili Uluslararası Hukuk Metinleri, Cilt II (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2010).

II. YÖNTEM

Kapsamı, iddiası ve sonuçları ile birlikte düşünüldüğünde genel olarak örneğin Kuralların planı, Kurallarda benimsenen yaklaşım ve her bir Kuralın yeniden yorumunda yaptığımız tercihlerin her birini teker teker açıklamak, satırlarını okuduğunuz bu yazının sınırlarını aşılırsa da çalışma bağlamında, bir örneği (Kural 6) ele alarak anılan hususları somutlaştırabileceğimizi düşünüyoruz.

Ayırt etme ilkesini, sivil kişiler ve halkı içerecek, en kapsamlı şekilde ele alan Kural 6'nın İngilizce, Fransızca metinleri ve Almanca, Arapça, Rusça çevirileri, özünde, 1977 Ek Protokol I'in 51. maddesinin 3. fıkrasına, 1977 Ek Protokol II'nin 13. maddesinin 3. fıkrasına dayalıdır¹¹. Fakat 1977 Ek Protokollerin bir diğerinin, Ek Protokollerin kaleme alınışından kaynaklanan ufak bir farkla ("*section*" ve "*part*") aynı olan ilgili hükümlerinin gayriresmi çevirilerinin kendi arasında¹² ve anılanlarla Kuralların Türkçe çevirileri arasında¹³, Kural'ın yorumunu ilgilendiren birtakım farklar vardır. En aşağıda satırlarını okuyacağınız yeniden yorumda; kanaatimizce, "çatışma", "saldırı", "himaye" ve himayenin olumsuz iki koşulu Türkçe'ye daha uygun ve Kuralların diğer hükümleri eşliğinde okunduğunda, daha veciz, anlaşılır biçimde ifade edilmiştir. Zira örneğin, "koruma" diğer dillerdeki muadili kavramlarla birlikte incelendiğinde "muhafaza" kavramına karşılık gelir. Halbuki Kural 6 ve başlıca dayanağını oluşturan uluslararası andlaşmaların ilgili hükümlerinde benimsenen kavramın ("*protection*") Türkçe'ye daha uygun olan karşılığı, hukuken yerine göre "korunanın" hak ve menfaatlerini gözeterek iş, işlem ve eylemde bulunmayı da içeren "himaye"dir¹⁴. Anılan yönden, 1949 Cenevre

¹¹ ICRC, Practice (Rule 6).

¹² karşı. Yamaner, Ötem, Kurtdarcan ve Uzun, Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s. 213 (m. 51/3: "Siviller, muhasamatta doğrudan yer almadıkları sürece bu bölüm ile sağlanan korumadan yararlanacaklardır"), 273 (m. 13/3: "Siviller, doğrudan düşmanlıklara katıldıkları süre dışında bu bölümde sağlanan korumadan yararlanırlar") ve Genelkurmay, Silahlı Çatışma Hukuku I, s. 768 (m. 51/3: "Siviller, çatışmalara doğrudan katılmadıkça ve bu süre içerisinde, bu bölüm ile sağlanan korumadan istifade edeceklerdir"), 856 (m. 13/3: "Siviller, çatışmalara doğrudan katılmadıkça ve bu durumları devam ettiği sürece, bu bölümde sağlanan korumadan yararlanacaklardır").

¹³ karşı. Öktem, Yamaner, Özbek, Kurtdarcan, Uzun ve Kaya, Kurallar, s. 21 ("Siviller, muhasamata doğrudan katılmaları durumu hariç, saldırılara karşı koruma altındadır") ve Henckaerts, İnceleme, s. 28 ("Siviller, çatışmaya doğrudan katılmadıkları sürece, saldırılara karşı koruma altındadır").

¹⁴ Bu itibarla, Türk doktrinde genel uluslararası hukukta, örn. "diplomatik koruma" yerine "diplomatik himaye" kavramının kullanımı, kavramın anlamını ifade etmesi açısından daha yerindedir. Zira kanaatimizce, anılan hukuki kurum aracılığıyla bir devlet, uyruğunun maruz

Sözleşmelerinin resmi Türkçe çevirilerini kaleme alanların benimsediği ifade tarzının dahi tutarlı olmadığını belirtmemiz gerekir¹⁵. Bu yazının sonunda okuyucuyla paylaşılan yeniden yorum metni, yukarıda ele alınana benzer pek çok tercihi, terimleri ve anlamlarını Komite'nin çalışmasındaki özene en yakın anlamlı ifadeyi karşılamak üzere yansıtacak şekilde oluşturulmuştur.

Uluslararası insancıl örf ve adet hukukunu bütünüyle yansıtmaya iddiası taşımadığı akılda tutularak, metni daha aşağıda paylaşılan yeniden yorumun, (i) somut bir silahlı çatışma veya işgal halinde, çatışan taraflarca uluslararası hukuken bağlayıcı nitelikte olduğunun kabul edilemeyebileceği, (ii) bazılarının tedrici veya ideal hukuk niteliği taşıdığı veya (iii) uluslararası insancıl hukukun mümkün olan en geniş himayeyi sağlaması hedeflenerek hazırlandığı unutulmamalıdır. Bu itibarla, uluslararası insancıl hukuk alanında, aynı zamanda uluslararası insancıl hukukun getirdiği örfi ve ahdi bir yükümlülük olan öğrenim faaliyetleri için de böylesi yeniden yorumun değeri küçümsenmemelidir (Kurallar 142, 143). Öyle ki örneğin, uluslararası insancıl hukukun kişi, yer, konu ve zaman açısından uygulanabilirliği ve uygulanmasına (ona riayet edilmesine ve ettirilmesine) ilişkin hususlar akılda tutulmak kaydıyla; Komite'nin uluslararası insancıl hukuk yönünden benzersiz konumunu ve işlevini esas alan, çatışma mağdurlarının kişi, mal ve faaliyet bakımından himayesine ve savaş araç ve yöntemlerine dair uluslararası hukuku inceleyen uluslararası insancıl hukuk derslerinde Komite'nin çalışmasının asli (esaslı) unsurunu oluşturan kuralların, uluslararası insancıl hukuk ilkeleriyle ilişkilendirilerek, anahatlarıyla, çalışmada sunulandan¹⁶ farklı bir sırayla

kaldığı haksız fiil nedeniyle doğan uyumsuzlukta o diğer devlet ile uyumsuzluğun hukuki yollarla çözümünü temin için uyruğunun hak ve menfaatini o diğer devlete karşı üstlenir. Anlam ve terimleri karşı. Seha L. Meray, Devletler Hukukuna Giriş, Cilt I, 3. Bası (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1968), s. 639-640 ("himaye") ve Hüseyin Pazarıcı, Uluslararası Hukuk Dersleri, 3. Kitap, 4. Bası (Ankara: Turhan Kitabevi, 2005), s. 174 ("koruma"). Lugat'a göre, himaye, "(b)ir devletin ecnebi bir memlekette bulunan vatandaşlarının şahuslarını, hak ve menfaatlerini, mukavele mevcut değilse, devletler umumi hukukunun kaidelerine ve teamüllerine uygun olarak, elçileri ve konsolosları vasıtasıyla mahalli makamlar nezdinde teşebbüslerde bulunarak korunması hak ve vecibesidir", bkz. Türk Hukuk Kurumu, Türk Hukuk Lugatı, s. 128. Kanaatimizce, Lugat kaleme alındığı 1943 itibarıyla, himayenin, herhangi bir koruma olmadığını kabul etmesi açısından kayda değer. O halde, neden her iki kavram arasındaki ince farkı ortadan kaldıran bir tarzı benimseyelim?

¹⁵ 1949 Cenevre Sözleşmelerinden, sivillere yönelik olan 4. Sözleşme'nin başlığında "himaye" yerine "korunma" tercih edilmiş olsa da metninde tercih edilen kavram "himaye"dir.

¹⁶ Kuralların tasnifinde takip edilen konu başlıklarının, metodun, çalışma planının hazırlık sürecindeki dönüşümü için bkz. Henckaerts, "Study," 184-6.

ele alınması mümkündür. Buna göre; Kurallar, konuları ve ilgili olduğu ilkeler itibarıyla şu sırayla de ele alınabilir:

1. *Ayrırt etme ilkesi* – Askeri hedefler/siviller ve askeri hedefler/sivil mallar arasında ayırım yapmak yükümlülüğü - Ayırım gözetmeyen saldırılar - Savaş yöntemi ve araçları,

2. *Orantılılık ilkesi – Özen yükümlülüğü,*

3. *İnsani muamele ilkesi – Aleyhte ayırım yasağı ilkesi*

3.1. *Genel olarak himaye edilen kişiler, mallar ve faaliyetler:* Savaşanlar ve savaş esiri statüsü - Casuslar, paralı askerler - Yaralılar, hastalar ve deniz kazazedeleri - Ölümler - Kayıp kişiler - Çocuklar

3.2. *Özel olarak himaye edilen diğer kişiler, mallar ve faaliyetler*

4. *Temel güvenceler – Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişiler – Yerinden edilen kişiler*

5. *Belirli savaş yöntemi ve araçları*

6. *Silahlar.*

Aşağıda yeniden yorumuna yer verilen Kurallar okunurken köşeli parantez (“[...]”) ile belirtilen ifade ve ayrımlar; (i) okuyucuya metinde kastedilen anlamı kavramada kolaylık sağlaması veya metinde benimsenen terim veya kullanımın muadilinin karışıklığa yol açmamak için açıklanması, (ii) yerine göre, madde sonlarında, ilgili kuralın münhasıran uluslararası silahlı çatışmalara (“USÇ”) veya uluslararası olmayan silahlı çatışmalara (“UOSÇ”) uygulanabileceğinin veya uygulanmasının tartışmalı olup olmadığının belirtilmesi amacıyla konulmuştur. Bu bağlamda; aksi açıkça belirtilmedikçe Kurallar, gerek uluslararası gerek uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda uygulanabilir.

Kuralların dilimize yeniden yorumunda; İngilizce, Fransızca metinlerden ve Almanca çeviriden yararlanılmıştır. Almanca, Arapça ve Rusça metinlere, yorumun yerindeliğini denetlemek amacıyla başvurulmuştur. Metinler arasında tutarsızlık halinde, İngilizce olan üstün tutulmuştur. Bu itibarla, Türkçe’ye yeniden yorumda esas, Türkiye Cumhuriyeti’nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalarda benimsenen terim ve kavramlara dayanmakla birlikte farklı tarihlerde akdedilen söz konusu anlaşmaların Türkçe resmi çevirilerinde zaman içinde ortaya çıkan farklar ve anlaşmanın geçerli olduğu dil, dillerdeki metinle Türkçe metin arasında açık

(bariz) fark olan hallerde¹⁷ kanaatimizce farkı en aza indirmeye elverişli Türkçe karşılığın bulunması olmuştur.

Yeniden yorum metni; 2018 yılından itibaren İngilizce ve Fransızca dillerinde Ankara Üniversitesi, özellikle Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencilerinden oluşan ekiplerin katıldığı, başta Jean-Pictet (Concours Jean-Pictet) ve Lübllyana Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin Sloven Kızılhaç ve BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin desteğiyle düzenlediği Uluslararası İnsancıl Hukuk ve Mülteci Hukuku Kurgusal Duruşma Yarışması (All-European International Humanitarian and Refugee Law Moot Court Competition) olmak üzere uluslararası yarışmalara hazırlık süreçlerinde edinilen tecrübelerle dayanmaktadır. Metin, 2021 yılında kaleme alındıktan sonra her biri İngilizce metni esas alarak geneli itibariyle Hakim Melih Can Kırova, hukuki açıdan Prof. Dr. Cavid Abdullahzade (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi) ve askeri-hukuki açıdan (E) Tuğgeneral Ali Akdoğan tarafından titizlikle incelenmiş; Rusça metin¹⁸ Prof. Abdullahzade ve Arapça metin Zeynep Kahya (Türk Kızılay, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Yüksek Lisans öğrencisi, 2022 Lübllyana Yarışması katılımcısı) tarafından esas alınarak karşılaştırmalı biçimde değerlendirilmiştir. Metne son halinin verilmesi, belli bölümleri yönünden Yunus Keskin (Çankırı Karatekin Üniversitesi Hukuk Fakültesi) ama bütünü itibariyle Nurali Enes Gündüz'ün (Çankırı Karatekin Üniversitesi Hukuk Fakültesi) çabasıyla mümkün olmuştur. Kıymetli eleştiriler ve değerli yorumlarla uzunca sayılabilecek, zorluklarla dolu bir süreç sonucunda ortaya çıkan metinden doğan bütün sorumluluk, hiç kuşku yok ki okuduğunuz satırların yazarına aittir.

¹⁷ Öm. 1949 Cenevre Sözleşmelerinden, savaş esirlerini düzenleyen 3. Sözleşmenin 114. maddesinin başlığı, Türkçe'ye resmi çeviride yer almamaktadır, karşı. RG, 30.01.1953, S. 8322, s. 5399 (Metinde 113. maddenin son fıkrası olarak gösterilen hüküm, 114. maddedir) ve Türk Kızılay, Kaynaklar, s. 199. Keza Gayri İnsani Silahlar Sözleşmesinin Kör Edici Lazer Silahlara İlişkin Protokolü'nün (Protokol IV) resmi Türkçe çevirisinde 1. madde ile Protokol'un (Arapça, Çince, Rusça ve İspanyolca ile birlikte) geçerli dillerinden İngilizce ve Fransızca aynı madde arasında, kanaatimizce fark vardır, bkz. RG, 04.01.2005, S. 25690, <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/01/20050104-1.htm>> (30.08.2023). Bahsi geçen farkın açıklaması için bkz. aşağıda Kural 86 (köşeli parantez içindeki kayıt, kanaatimizce daha doğru olan ifadeyi içerir).

¹⁸ Özellikle Rusça metnin doğrulanması amacıyla Moskova Lomonosov Devlet Üniversitesi Hukuk Fakültesinden Pavel Pavlovich Stepanov ve Maria Yundina'ya destekleri için teşekkür ederim.

III. METİN

AYIRT ETME İLKESİ

Siviller ve savaşıanlar arasında ayırım yapmak

1. Çatışmanın tarafları, her zaman, sivilleri ve savaşıanları ayırt etmek zorundadır. Saldırıları, yalnızca savaşıanlara yöneltilir. Saldırıları sivillere yöneltilmemek zorundadır.
2. Başlıca gayesi sivil halkta terör yaymak olan şiddet fiilleri veya tehditleri yasaktır.
3. Savaşıanlar; çatışmanın taraflarından birinin silahlı kuvvetlerinin, sıhhi ve dini personeli haricinde tüm üyeleridir. [USÇ]
4. Çatışmanın taraflarından birinin silahlı kuvvetleri; o tarafa karşı, astlarının davranışından sorumlu komutaya bağlı tüm teşkilatlı silahlı kuvvetler, gruplar ve birliklerden oluşur. [USÇ]
5. Siviller, silahlı kuvvetlerin üyesi olmayan kişilerdir. Sivil halk, sivil olan tüm kişileri kapsar.
6. Çatışmaya doğrudan katılmamaları şartıyla ve katılmadıkları süre zarfında siviller saldırıya karşı himaye edilir.

Sivil mallar ve askeri hedefler arasında ayırım yapmak

7. Çatışmanın tarafları, her durumda, sivil malları ve askeri hedefleri ayırt etmek zorundadır. Saldırıları, yalnızca askeri hedeflere yöneltilir. Saldırıları, sivil mallara yöneltilmemek zorundadır.
8. Mallar söz konusu olduğunda, askeri hedefler; niteliği, yeri, gayesi veya kullanımı itibarıyla askeri harekate etkili katkıda bulunanlar ve kısmen veya tamamen imhası, ele geçirilmesi veya etkisizleştirilmesi, o anda hakim koşullara göre, kesin bir askeri avantaj sağlayanlar ile sınırlıdır.
9. Sivil mallar, askeri hedef olmayan tüm mallardır.
10. Askeri hedef olmamaları şartıyla ve olmadıkları süre zarfında sivil mallar, saldırıya karşı himaye edilir.

Ayırım gözetmeyen saldırılar

11. Ayırım gözetmeyen saldırılar yasaktır.
12. Ayırım gözetmeyen saldırılar:

- A. Belirli bir askeri hedefe yöneltilmemiş;
- B. Belirli bir askeri hedefe yöneltilemeyecek bir savaş yöntem veya aracının kullanıldığı veya
- C. Uluslararası insancıl hukukun, etkilerinin sınırlandırılmasını gerektirdiği halde böylesi etkileri sınırlandırmayacak bir savaş yöntem veya aracının kullanıldığı

Ve dolayısıyla, böylesi her bir durumda, askeri hedefleri ve sivilleri veya sivil malları ayırt etmeksizin vuracak nitelikte olan saldırılardır.

13. Şehir, kasaba, köy veya benzeri yoğunlukta, sivilleri veya sivil malları havi diğer bir bölgede yer alan, belirli sayıda, açıkça ayırt edilmiş ve farklı askeri hedefleri tek bir askeri hedefmişçesine ele alan, herhangi bir yöntem veya araçla bombardıman saldırıları yasaktır.

Saldırıda orantılılık

14. Öngörülen, somut ve doğrudan askeri avantaja göre aşırı olacak biçimde; arızı olarak, sivil hayat kaybı, sivillerin yaralanması veya sivil mallara zarar veya bunların birleşimine neden olması beklenebilecek saldırı başlatılması yasaktır.

Saldırıda önlemler

15. Askeri operasyonlar yürütülürken, sivil halkı, sivilleri ve sivil malları korumak amacıyla sürekli özen gösterilmek zorundadır. Arızı olarak, sivil hayat kaybından, sivilleri yaralamaktan ve sivil mallara zarar vermektan kaçınmak ve her durumda bunları en aza indirmek amacıyla mümkün olan tüm önlemler alınmak zorundadır.
16. Çatışmanın her bir tarafı, hedeflenenin askeri hedef olduğunu doğrulamak amacıyla mümkün olan her şeyi yapmak zorundadır.
17. Çatışmanın her bir tarafı; arızı olarak, sivil hayat kaybından, sivilleri yaralamaktan veya sivil mallara zarar vermektan kaçınmak ve bunları her durumda en aza indirmek maksadıyla, savaş yöntem ve araçlarının seçiminde mümkün olan tüm önlemleri almak zorundadır.
18. Çatışmanın her bir tarafı, saldırının; öngörülen, somut ve doğrudan askeri avantaja göre aşırı olacak biçimde, arızı olarak, sivil hayat kaybına, sivillerin yaralanmasına veya sivil mallara zarara veya bunların birleşimine neden olmasının beklenip beklenebileceğini değerlendirmek amacıyla mümkün olan her şeyi yapmak zorundadır.

19. Çatışmanın her bir tarafı; eğer hedeflenenin askeri hedef olmadığı veya saldırının, öngörülen, somut ve doğrudan askeri avantaja göre aşırı olacak biçimde, arızı olarak, sivil hayat kaybı, sivillerin yaralanması veya sivil mallara zarar veya bunların birleşimine neden olması beklenebilecek nitelikte olduğu ortaya çıkarsa saldırıyı iptal etmek veya kesmek amacıyla mümkün olan her şeyi yapmak zorundadır.
20. Çatışmanın her bir tarafı; sivil halkı etkileyebilecek saldırıları, önceden, etkili biçimde ihtar etmek zorundadır; meğerki şartlar buna izin vermesin.
21. Benzeri bir askeri avantaj elde etmek amacıyla birden fazla askeri hedef arasında seçim mümkün ise tercih edilecek hedef; kendisine yapılacak saldırının sivil hayatlara ve sivil mallara en az tehlike oluşturması beklenebilecek hedef olmak zorundadır. [USÇ/tartışmalı olarak UOSÇ]

Saldırıların etkilerine karşı önlemler

22. Çatışmanın tarafları, kontrolleri altındaki sivil halkı ve sivil malları, saldırıların etkilerine karşı himaye etmek amacıyla mümkün olan tüm önlemleri almak zorundadır.
23. Çatışmanın her bir tarafı; yapılması mümkün olduğu ölçüde, askeri hedefleri nüfusun yoğun olduğu bölgeler dahilinde veya bu bölgelerin yakınına yerleştirmekten kaçınmak zorundadır. [USÇ/tartışmalı olarak UOSÇ]
24. Çatışmanın her bir tarafı; kontrolü altındaki sivil kişileri ve malları, yapılması mümkün olduğu ölçüde, askeri hedeflerin civarından uzaklaştırmak zorundadır. [USÇ/tartışmalı olarak UOSÇ]

ÖZEL OLARAK HİMAYE EDİLEN KİŞİLER VE MALLAR

Sihhi ve dini personel ve mallar

25. Münhasıran sihhi görevlere tahsis edilmiş sihhi personele, her koşulda; saygı gösterilmek ve bunlar himaye edilmek zorundadır. Eğer bunlar, insani işlevleri dışında, düşmana zarar veren fiil işlerse himayelerini kaybeder.
26. Tıbbi etik ile bağdaşabilir sihhi görevlerin icrası nedeniyle bir kişinin cezalandırılması veya sihhi faaliyetlerle iştigal eden bir kişiyi tıbbi etiğe aykırı fiillerde bulunmaya zorlamak yasaktır.

27. Münhasıran dini görevlere atanmış dini personele, her koşulda; saygı gösterilmek ve bunlar himaye edilmek zorundadır. Eğer bunlar, insani işlevlerinin dışında, düşmana zarar veren fiil işlerse himayelerini kaybeder.
28. Münhasıran sıhhi amaçlara tahsis edilmiş sıhhi birliklere, her koşulda; saygı gösterilmek ve bunlar himaye edilmek zorundadır. Eğer bu birlikler, insani işlevlerinin dışında, düşmana zarar veren fiilleri işlemek amacıyla kullanılırlarsa himayelerini kaybeder.
29. Münhasıran sıhhi taşımacılığa tahsis edilmiş sıhhi araçlara, her koşulda; saygı gösterilmek ve bunlar himaye edilmek zorundadır. Eğer bu araçlar, insani işlevlerinin dışında, düşmana zarar veren fiilleri işlemek amacıyla kullanılırlarsa himayelerini kaybeder.
30. Cenevre Sözleşmelerinin ayırt edici amblemlerini uluslararası hukuka uygun olarak taşıyan, sıhhi ve dini personel ve mallara karşı saldırılar yasaktır.

İnsani yardım personeli ve malları

31. İnsani yardım personeline saygı gösterilmek ve bunlar himaye edilmek zorundadır.
32. İnsani yardım operasyonları amacıyla kullanılan mallara saygı gösterilmek ve bunlar himaye edilmek zorundadır.

Barışı koruma misyonu kapsamındaki personel ve mallar

33. Uluslararası insancıl hukuk uyarınca siviller ve sivil mallara tanınan himayeden yararlandıkları sürece; Birleşmiş Milletler Şartına uygun barışı koruma misyonu kapsamındaki personele ve mallara saldırı yöneltmek yasaktır.

Muhabirler

34. Çatışmaya doğrudan katılmadıkları sürece; silahlı çatışma bölgelerinde mesleki görevleriyle işgal eden sivil muhabirlere saygı gösterilmek ve bunlar himaye edilmek zorundadır.

Himaye edilen bölgeler

35. Yaralı, hasta ve sivilleri çatışmanın etkilerinden korumak amacıyla oluşturulmuş bir bölgeye saldırı yöneltmek yasaktır.

36. Çatışmanın taraflarınca üzerinde anlaşılan, silahsızlandırılmış bir bölgeye saldırı yönelmek yasaktır.
37. Savunmasız bir mahale saldırı yönelmek yasaktır.

Kültür malları

38. Çatışmanın her bir tarafı kültür mallarına saygı göstermek zorundadır:
 - A. Askeri operasyonlarda; din, sanat, bilim, eğitim veya hayırseverlik amacına özgülenmiş yapılara ve tarihi anıtlara, bunların askeri hedef oluşturulmaması şartıyla, zarar vermekten kaçınmak amacıyla özel bir özen gösterilmek zorundadır.
 - B. Her bir halkın kültürel mirası açısından büyük önem taşıyan mallar, askeri zorunluluk zaruri olarak gerektirmedikçe, saldırının hedefi olmamak zorundadır.
39. Askeri zorunluluk zaruri olarak gerektirmedikçe, her bir halk için büyük önem taşıyan kültürel mirası, imhaya veya zarar görmeye açık hale getirme ihtimali olacak biçimde kullanmak yasaktır.
40. Çatışmanın her bir tarafı kültür mallarını himaye etmek zorundadır:
 - A. Din, hayırseverlik, eğitim, sanat ve bilime özgülenmiş kurumlara, tarihi anıtlara ve bilim ve sanat eserlerine her türlü elkonulması, bunların imhası veya bunlara kasten zarar verilmesi yasaktır.
 - B. Her bir halkın kültürel mirası açısından büyük önem taşıyan malların herhangi bir şekilde çalınması, yağmalanması, bunlarda güvenin kötüye kullanılması ve bunlara karşı yöneltilmiş herhangi bir vandalizm fiili yasaktır.
41. İşgal eden güç, işgal edilmiş ülkeden kültür mallarının hukuka aykırı ihracını engellemek ve hukuka aykırı şekilde ihraç edilmiş malları işgal edilen ülkedeki yetkili makamlara iade etmek zorundadır. [USÇ]

Tehlikeli güçleri havi yapılar ve tesisler

42. Eğer tehlikeli güçleri havi yapılar ve tesisler, yani barajlar, su bentleri, nükleer enerji üreten tesisler ve bunlara dahil veya bunların civarında bulunan diğer tesislere saldırılırsa, tehlikeli güçlerin serbest kalmasından ve bunun sonucu olarak sivil halkta ağır kayıplardan kaçınmak amacıyla ayrıca özen gösterilmek zorundadır.

Doğal çevre

43. Çatışmanın yürütülmesine ilişkin genel ilkeler, doğal çevreye de uygulanır:
- Askeri hedef oluşturulmaması şartıyla, doğal çevrenin hiçbir parçasına saldırılamaz.
 - Askeri zorunluluk zaruri olarak gerektirmedikçe, doğal çevrenin herhangi bir parçasının imhası yasaktır.
 - Öngörülen, somut ve doğrudan askeri avantaja göre aşırı olacak şekilde, çevreye arızı zarar vermeye neden olması beklenebilecek askeri hedefe saldırı başlatılması yasaktır.
44. Savaş yöntem ve araçları, doğal çevrenin himayesine ve muhafazasına özen gösterilerek kullanılmak zorundadır. Askeri operasyonlar yürütülürken, çevreye arızı zarar vermektan kaçınmak ve her durumda böyle zararları en aza indirmek amacıyla mümkün olan tüm önlemler alınmak zorundadır. Belirli askeri operasyonların çevreye etkilerine ilişkin olarak bilimsel kesinliğin bulunmayışı, çatışmanın bir tarafını böyle önlemleri alma yükümlülüğünden kurtarmaz. [USÇ/tartışmalı olarak UOSÇ]
45. Doğal çevrede geniş ölçekte, uzun vadeli ve ağır zarara neden olması amaçlanan veya neden olması beklenebilecek savaş yöntem ve araçlarının kullanılması yasaktır. Doğal çevrenin imhası silah olarak kullanılamaz. [USÇ/tartışmalı olarak UOSÇ]

BELİRLİ SAVAŞ YÖNTEMLERİ***Can bağıslamanın reddi***

46. Hiçbir canın bağıslanmayacağı emri, karşı tarafı bununla tehdit veya çatışmanın bu temelde yürütülmesi yasaktır.
47. Savaş-dışı [*hors de combat*] olarak tanınmış kişilere saldırı yasaktır. Savaş-dışı bir kişi:
- Karşı tarafın hükmüne düşmüş;
 - Bilinç kaybı, deniz kazası, yaralar veya hastalık nedeniyle savunmasız veya
 - Teslim olma niyetini açıkça ifade eden

Biridir, yeter ki düşmanca herhangi bir fiilden kaçınsın ve kaçmaya çalışmasın.

48. Tehlike içindeki bir hava aracından paraşütle atlayan kişileri, inişleri süresince, saldırının hedefi haline getirmek yasaktır.

Malların imhası ve mallara elkoyma

49. Çatışmanın tarafları, karşı tarafa ait olan askeri teçhizata, savaş ganimeti olarak el koyabilir. [USÇ]
50. Askeri zorunluluk zaruri olarak gerektirmedikçe, karşı tarafın mallarının imhası veya bunlara elkonulması yasaktır.
51. İşgal altındaki ülkede:
- A. Askeri operasyonlar için kullanılacak taşınır kamu malları müsadere edilebilir;
 - B. Taşınmaz kamu malları, intifa kuralına uygun olarak idare edilmek zorundadır ve
 - C. Özel mülkiyete saygı gösterilmek zorundadır ve özel mallar müsadere edilemez,

Meğerki böyle malların imhasını veya bunlara elkonulmasını, askeri zorunluluk zaruri olarak gerektirsin. [USÇ]

52. Yağma yasaktır.

Aç bırakma ve insani yardıma erişim

53. Sivil halkın aç bırakılmasının savaş yöntemi olarak kullanımı yasaktır.
54. Sivil halkın hayatta kalabilmesi amacıyla vazgeçilmez olan mallara saldırmak, bu malları imha etmek, ortadan kaldırmak veya kullanılamaz hale getirmek yasaktır.
55. Çatışmanın tarafları, denetim hakları saklı kalmak kaydıyla; ihtiyaç halindeki sivillere taraf tutmayan nitelikte ve aleyhte hiçbir ayırım yapılmadan yürütülen insani yardımın hızlı ve engellenmeden geçişine izin vermek ve bunu kolaylaştırmak zorundadır.
56. Çatışmanın tarafları, yetkili insani yardım personelinin, görevlerinin icrası amacıyla esaslı önem taşıyan dolaşım özgürlüğünü temin etmek zorundadır. Bunların dolaşımı, sadece askeri zorunluluğun zaruri olması halinde geçici olarak kısıtlanabilir.

Hile

57. Uluslararası insancıl hukukun bir kuralını ihlal etmedikçe, savaş hileleri yasak değildir.
58. Silah bırakmayı simgeleyen beyaz bayrağın uygunsuz kullanımı yasaktır.
59. Cenevre Sözleşmelerinin ayırt edici amblemlerinin uygunsuz kullanımı yasaktır.
60. Teşkilat tarafından yetki verilmesi haricinde, Birleşmiş Milletler ambleminin ve üniformasının kullanımı yasaktır.
61. Uluslararası düzeyde tanınmış diğer amblemlerin uygunsuz kullanımı yasaktır.
62. Karşı tarafın bayraklarının veya askeri amblemlerinin, işaretlerinin veya üniformalarının uygunsuz kullanımı yasaktır. [USÇ/tartışmalı olarak UOSÇ]
63. Tarafsız devletlerin veya çatışmanın tarafı olmayan diğer devletlerin bayraklarının veya askeri amblemlerinin, işaretlerinin veya üniformalarının kullanımı yasaktır. [USÇ/tartışmalı olarak UOSÇ]
64. O anlaşmaya güvenen tarafa sürpriz saldırı niyetiyle, savaşı kesmek için anlaşma akdetmek yasaktır.
65. Karşı tarafı, hıyanet yoluyla öldürmek, yaralamak veya ele geçirmek yasaktır.

Düşman ile iletişim

66. Komutanlar, herhangi bir iletişim yöntemiyle, düşmanca olmayan irtibat kurabilir. Böyle bir irtibat iyi niyete dayanmak zorundadır.
67. Vekiller dokunulmazdır.
68. Komutanlar, bir vekilin mevcudiyetinin zarar verici olmasını engellemek amacıyla gerekli önlemleri alabilir.
69. Uluslararası hukuka aykırı ve karşı tarafa zarar verici bir fiil işlemek amacıyla imtiyazlı konumundan yarar sağlayan vekiller, dokunulmazlıklarını kaybeder.

SİLAHLAR***Silahların kullanımı hakkında genel ilkeler***

70. Aşırı derecede yaralanmaya veya gereksiz acıya neden olacak nitelikteki savaş yöntemi ve araçlarının kullanımı yasaktır.
71. Doğası gereği ayırım gözetmeyen nitelikte silahların kullanımı yasaktır.

Zehir

72. Zehir veya zehirli silahların kullanımı yasaktır.

Biyolojik silahlar

73. Biyolojik silahların kullanımı yasaktır.

Kimyasal silahlar

74. Kimyasal silahların kullanımı yasaktır.
75. Toplumsal olaylara müdahale amacı taşıyan maddelerin savaş yöntemi olarak kullanımı yasaktır.
76. Herbisitlerin savaş yöntemi olarak kullanımı yasaktır, yeter ki bunlar:
- A. Yasaklı kimyasal silah niteliğinde;
 - B. Yasaklı biyolojik silah niteliğinde;
 - C. Askeri hedef olmayan bitki örtüsünü hedef almış;
 - D. Öngörülen, somut ve doğrudan askeri avantaja göre aşırı olması beklenebilecek biçimde; arızı olarak, sivil hayat kaybı, sivillerin yaralanması veya sivil mallara zarar veya bunların birleşimine neden olacak nitelikte
 - E. Doğal çevrede geniş ölçekte, uzun vadeli ve ağır zarara neden olacak nitelikte

Olsun.

Genişleyen mermiler

77. İnsan bedeninde kolayca genişleyen veya düzleşen mermilerin kullanımı yasaktır.

Patlayan mermiler

78. İnsan bedeni içinde patlayan mermilerin kişilere karşı kullanımı yasaktır.

Aslen, tespit edilemeyen parçacıklar ile yaralayan silahlar

79. Asli etkisi, insan bedenine girdiğinde X ışınları ile dahi tespit edilemeyen küçük parçacıkları vasıtasıyla yaralamak olan silahların kullanımı yasaktır.

Bubi tuzakları

80. Uluslararası insancıl hukuk uyarınca özel himayeye hakkı olan kişilerle veya mallarla veya sivilleri kendine çekmesi ihtimali olan mallarla herhangi bir şekilde ilgili veya bağlantılı olan bubi tuzaklarının kullanımı yasaktır.

Kara mayınları

81. Kara mayınları kullanıldığında, bunların ayırım gözetmeyen etkilerini en aza indirmek amacıyla ayrıca özen gösterilmek zorundadır.
82. Çatışmanın kara mayını kullanan tarafı, bunların döşendiğini, mümkün olan en geniş ölçüde, kayıt altına almak zorundadır. [USÇ/tartışmalı olarak UOSÇ]
83. Faal çatışma sona erdiğinde, çatışmanın kara mayını kullanmış olan tarafı, bunları kaldırmak veya başka herhangi bir şekilde siviller için zararsız hale getirmek veya kaldırılmalarını kolaylaştırmak zorundadır.

Yakıcı silahlar

84. Eğer yakıcı silahlar kullanılır ise; arızı olarak, sivil hayat kaybindan, sivillerin yaralanmasından veya sivil mallara zarar vermektan kaçınmak ve her durumda böyle zararları en aza indirmek amacıyla ayrıca özen gösterilmek zorundadır.
85. Bir kişiyi savaş-dışı bırakmak daha az zarar verici bir silahın kullanımı ile mümkün olmadıkça, yakıcı silahların kişilere karşı kullanımı yasaktır.

Kör edici lazer silahları

86. Yegane savaş işlevi veya savaş işlevlerinden biri olarak, geliştirilmiş nitelikte olmayan görüşte kalıcı körlüğe [yani çıplak gözde veya düzeltilmiş görüş araçlı gözde körlüğe], neden olmak amacıyla özel olarak tasarlanmış lazer silahlarının kullanımı yasaktır.

SİVİLLERE VE SAVAŞ-DIŞI [HORS DE COMBAT] OLANLARA MUAMELE***Temel güvenceler***

87. Sivillere ve savaş-dışı kişilere insanca muamele gösterilmek zorundadır.
88. Uluslararası insancıl hukukun uygulanmasında; ırk, renk, cinsiyet, dil, din veya inanış, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, servet, doğum veya diğer bir statüye veya benzeri diğer herhangi bir ölçüte dayanan, aleyhte ayırım yasaktır.
89. Kasten öldürmek yasaktır.
90. İşkence, zalimane veya gayrı insani muamele ve kişisel onuru zedeleyici eylemler [yani taaddiller], özellikle küçük düşürücü ve aşağılayıcı muamele yasaktır.
91. Bedeni ceza yasaktır.
92. Sakatlamak, tıbbi veya bilimsel deneyler veya ilgili kişinin sağlık durumu ile gerekçelendirilemeyen ve genel kabul görmüş tıbbi standartlarla tutarlı olmayan diğer herhangi bir tıbbi prosedür yasaktır.
93. Tecavüz ve diğer şekillerdeki cinsel şiddet yasaktır.
94. Kölelik ve tüm şekilleriyle köle ticareti yasaktır.
95. Karşılığını ödemeyerek veya istismar ederek zorla çalıştırmak yasaktır.
96. Rehin almak yasaktır.
97. İnsan kalkanları kullanmak yasaktır.
98. Zorla kaybetmek yasaktır.
99. Özgürlüğünden keyfi biçimde yoksun bırakmak yasaktır.
100. Tüm asli, yargısal güvencelerin sağlandığı adil bir yargılanma haricinde, kimse mahkum edilemez veya cezaya çarptırılamaz.
101. Kimse, işlendiği anda ulusal veya uluslararası hukuka göre suç oluşturmayan herhangi bir fiil veya ihmali nedeniyle suçlanamaz veya mahkum edilemez; kimseye suçun işlendiği anda uygulanabilir olandan daha ağır ceza verilemez.

102. Bireysel cezai sorumluluk esası haricinde, kimse bir suçtan dolayı mahkum edilemez.
103. Kolektif cezalar yasaktır.
104. Sivillerin ve savaş-dışı kişilerin inançlarına ve dini ibadetlerine saygı gösterilmek zorundadır.
105. Aile hayatına, mümkün olan geniş ölçüde, saygı gösterilmek zorundadır.

Savaşanlar ve savaş esiri statüsü

106. Savaşanlar; bir saldırıya veya saldırının hazırlığı niteliğindeki bir askeri operasyona katılırken, kendilerini sivil halktan ayırt etmek zorundadır. Eğer böyle yapmazlar ise savaş esiri statüsüne hakları yoktur. [USÇ]
107. Casusluk faaliyetleri yürütürken ele geçirilen savaşanların savaş esiri statüsüne hakları yoktur. Bunlar, önceden yargılama olmaksızın mahkum edilemez veya cezaya çarptırılmaz. [USÇ]
108. Ek Protokol I'de tanımlandığı şekliyle paralı askerlerin savaşan veya savaş esiri statüsüne hakları yoktur. Bunlar, önceden yargılama olmaksızın mahkum edilemez veya cezaya çarptırılmaz. [USÇ]

Yaralılar, hastalar ve deniz kazazedeleri

109. Şartların elverdiği her zaman ve özellikle bir çarpışma sonrasında, çatışmanın her bir tarafı, aleyhte ayırım yapmadan; yaralıları, hastaları ve deniz kazazedelerini aramak, toplamak ve tahliye etmek amacıyla, vakit kaybetmeksizin, tüm olası tedbirleri almak zorundadır.
110. Fiilen mümkün olan en geniş ölçüde ve mümkün olan en az gecikmeyle; yaralılar, hastalar ve deniz kazazedeleri, durumlarının gerektirdiği tıbbi tedaviyi ve bakımı görmek zorundadır. Bunlar arasında; tıbbi olanlar dışında herhangi bir gerekçeye dayanılarak ayırım yapılamaz.
111. Çatışmanın her bir tarafı; yaralıları, hastaları ve deniz kazazedelerini, kötü muameleye ve şahsi eşyasının yağmalanmasına karşı himaye etmek amacıyla tüm olası tedbirleri almak zorundadır.

Ölümler

112. Şartların elverdiği her zaman ve özellikle bir çarpışma sonrasında, çatışmanın her bir tarafı, aleyhte ayırım yapmadan; ölümleri aramak,

toplamak ve tahliye etmek amacıyla, vakit kaybetmeksizin, tüm olası tedbirleri almak zorundadır.

113. Çatışmanın her bir tarafı, ölümlerin soyulmasını engellemek amacıyla tüm olası tedbirleri almak zorundadır. Ölü bedenlerin tahribi yasaktır.
114. Çatışmanın tarafları, ölümlerden geriye kalanların, bunların ait olduğu tarafın talebi üzerine veya ölünün en yakın akrabasının talebi üzerine iadesine olanak sağlamaya gayret göstermek zorundadır. Taraflar, ölümlerin şahsi eşyasını bunlara iade etmek zorundadır. [USÇ]
115. Ölümler, saygılı bir surette defnedilmek; bunların mezarlarına saygı gösterilmek ve gereğince bakım yapılmak zorundadır.
116. Ölümlerin kimliğinin tespiti maksadıyla, çatışmanın her bir tarafı defin öncesinde mevcut tüm bilgileri kayıt altına almak ve mezarların yerini işaretlemek zorundadır.

Kayıp kişiler

117. Çatışmanın her bir tarafı, silahlı çatışma neticesinde kaybolduğu bildirilen kişiler hakkında izahat vermek amacıyla mümkün olan tüm tedbirleri almak ve bu kişilerin aile üyelerine onların akıbetleri hakkında sahip oldukları her bilgiyi vermek zorundadır.

Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişiler

118. Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere, yeterli gıda, su, giyim, barınak ve tıbbi bakım temin edilmek zorundadır.
119. Özgürlüğünden yoksun bırakılan kadınlar, ailelerin aile birimleri halinde barındırılması haricinde, erkeklerinkinden ayrı yerlerde tutulmak ve doğrudan doğruya kadınların nezareti altında olmak zorundadır.
120. Özgürlüğünden yoksun bırakılan çocuklar, ailelerin aile birimleri halinde barındırılması haricinde, yetişkinlerinkinden ayrı yerlerde tutulmak zorundadır.
121. Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişiler; savaş alanından uzakta bulunan, sağlıklarının ve temizliklerinin teminat altına alındığı yerlerde tutulmak zorundadır.
122. Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin şahsi eşyasının yağmalanması yasaktır.

123. Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin kişisel bilgileri kayıt altına alınmak zorundadır.
124. A. Uluslararası silahlı çatışmalarda; özgürlüğünden yoksun bırakılan her kişiye, tutulma şartlarının tahkik edilmesi ve bu kişiler ile bunların aileleri arasında bağlantının yeniden kurulması amacıyla, Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin düzenli erişimine izin verilmek zorundadır. [USÇ]
- B. Uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda; Uluslararası Kızılhaç Komitesi, çatışmanın taraflarına, çatışma ile ilişkili nedenlerle özgürlüğünden yoksun bırakılan her kişiyi, tutulma şartlarının tahkik edilmesi ve bu kişiler ile bunların aileleri arasında bağlantının yeniden kurulması için ziyaret maksadıyla hizmet sunmayı teklif edebilir. [UOSÇ]
125. Sıklığına ve yetkililerin sansürüne gerek olup olmadığına ilişkin makul koşullara tabi olmak kaydıyla; özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere, aileleri ile haberleşmek için izin verilmek zorundadır.
126. Fiilen mümkün olduğu ölçüde; sivil enternelerin ve uluslararası olmayan bir silahlı çatışma ile ilişkili olarak özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin, özellikle yakın akrabalarından, ziyaretçi kabul etmesine izin verilmek zorundadır.
127. Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin şahsi inançlarına ve dini ibadetlerine saygı gösterilmek zorundadır.
128. A. Savaş esirleri, faal çatışmanın kesilmesini takiben gecikme olmaksızın serbest bırakılmak ve vatanlarına iade edilmek zorundadır. [USÇ]
- B. Sivil enterneler, enterne edilmeyi zorunlu kılan nedenler ortadan kalkar kalkmaz fakat en geç faal çatışmanın bitişini takiben mümkün olan en kısa zamanda serbest bırakılmak zorundadır. [USÇ]
- C. Uluslararası olmayan bir silahlı çatışma ile ilişkili olarak özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişiler, özgürlüğünden yoksun bırakılma nedenlerinin varlığı sona erer ermez serbest bırakılmak zorundadır. [UOSÇ]
- Bahsi geçen kişiler; eğer bunlara karşı cezai takibat devam ediyor ise veya bunlar hukuka uygun olarak hükmedilmiş bir ceza çekiyor ise, özgürlüklerinden yoksun bırakılmaya devam olunabilir.

Yerinden etmek ve yerinden edilen kişiler

129. A. Uluslararası silahlı çatışmanın tarafları; işgal altında olan bir ülkedeki sivil halkı, bahse konu sivillerin emniyeti veya zaruri askeri nedenler böyle gerektirmedikçe, kısmen veya tamamen, tehcir edemez veya zorla nakledemez. [USÇ]
- B. Uluslararası olmayan silahlı çatışmanın tarafları, çatışma ile ilişkili nedenlerle; sivil halkın, bahse konu sivillerin emniyeti veya zaruri askeri nedenler böyle gerektirmedikçe, tamamen veya kısmen, yerinden edilmesini emredemez. [UOSÇ]
130. Devletler; işgal ettikleri bir ülkeye, kendi sivil halkının bir kısmını tehcir veya nakledemez. [USÇ]
131. Yerinden edilme halinde, ilgili sivillerin tatmin edici koşullarda barınması, temizliği, sağlığı, güvenliği ve beslenmesi ve aynı aile üyelerinin ayrılmamasının temini amacıyla tüm olası tedbirler alınmak zorundadır.
132. Yerinden edilen kişiler, yerinden edilme nedenlerinin varlığı sona erer ermez, güvenli bir şekilde evlerine veya mutat meskenlerine gönüllü geri dönüş hakkını haizdir.
133. Yerinden edilen kişilerin mülkiyet haklarına saygı gösterilmek zorundadır.

Özel olarak himaye edilen diğer kişiler

134. Silahlı çatışmadan etkilenen kadınların; himayeye, sağlığa ve yardıma ilişkin konularda belirli ihtiyaçlarına saygı gösterilmek zorundadır.
135. Silahlı çatışmadan etkilenen çocukların özel saygı ve himayeye hakkı vardır.
136. Çocuklar, silahlı kuvvetlere veya silahlı gruplara alınmamak zorundadır.
137. Çocukların, çatışmalara katılmasına izin verilmemek zorundadır.
138. Silahlı çatışmadan etkilenen yaşlıların, engellilerin ve malullerin özel saygı ve himayeye hakkı vardır.

UYGULAMA***Uluslararası insancıl hukuka riayet***

139. Çatışmanın her bir tarafı, uluslararası insancıl hukuka riayet etmek ve kendi silahlı kuvvetlerinin ve kendi talimatlarına göre veya kendi yönlendirme veya kontrolü altında fiilen hareket eden diğer kişileri veya grupları riayet ettirmek zorundadır.
140. Uluslararası insancıl hukuka riayet veya riayet ettirmek yükümlülüğü, mütekabiliyete bağlı değildir.
141. Her devlet; gerektiğinde, uluslararası insancıl hukukun uygulanması hakkında danışılmak üzere hukuk müşavirlerini, uygun seviyedeki askeri komutanlar için hazır bulundurmak zorundadır.
142. Devletler ve çatışmanın tarafları; kendi silahlı kuvvetlerini uluslararası insancıl hukuk konusunda talim etmek zorundadır.
143. Devletler, sivil halka uluslararası insancıl hukukun öğretilmesini teşvik etmek zorundadır.

Uluslararası insancıl hukukun icrası

144. Devletler, silahlı çatışmanın taraflarının uluslararası insancıl hukuku ihlalini teşvik edemez. Devletler, uluslararası insancıl hukuk ihlallerini durdurmak amacıyla, mümkün olduğu ölçüde, nüfuzlarını kullanmak zorundadır.
145. Uluslararası hukuka göre yasaklanmadığı hallerde, düşmanca zararlar karşılık oldukça sıkı koşullara tabidir. [USÇ]
146. Cenevre Sözleşmelerine göre himaye edilen kişilere karşı düşmanca zararlar karşılık yasaktır. [USÇ]
147. Cenevre Sözleşmelerine ve Kültür Mallarının Korunmasına [Himayesine] dair Lahey Sözleşmesi'ne göre himaye edilen mallara karşı zararlar karşılık yasaktır. [USÇ]
148. Uluslararası olmayan silahlı çatışmaların taraflarının düşmanca zararlar karşılığa başvurma hakkı yoktur. Çatışmaya doğrudan katılmayan veya doğrudan katılmayı bırakan kişilere karşı, diğer karşı-tedbirler yasaktır. [UOSÇ]

Sorumluluk ve onarım

149. Bir devlet, aşağıdaki haller dahil olmak üzere, uluslararası insancıl hukukun kendisine atfedilebilir ihlallerinden sorumludur:
- A. Kendi silahlı kuvvetleri dahil olmak üzere organları tarafından işlenen ihlaller;
 - B. Kamu gücünün unsurlarını kullanmak amacıyla kendisinin yetki verdiği kişi veya kuruluşlar tarafından işlenen ihlaller;
 - C. Kendi talimatlarına göre veya kendi yönlendirmesi veya kontrolü altında fiilen hareket eden kişi veya gruplar tarafından işlenen ihlaller;
 - D. Özel kişi veya gruplar tarafından işlenen fakat kendi davranışı olarak tanıdığı ve benimsediği ihlaller.
150. Uluslararası insancıl hukukun ihlallerinden sorumlu olan bir devletin, neden olunan kayıp veya zararı tamamen onarması gerekir.

Bireysel sorumluluk

151. Bireyler, işledikleri savaş suçlarından dolayı cezai açıdan sorumludur.
152. Komutanlar ve diğer üstler, kendi emirlerine istinaden işlenen savaş suçlarından dolayı cezai açıdan sorumludur.
153. Komutanlar ve diğer üstler; eğer böyle suçları astlarının işlemek üzere veya işlemekte olduğunu biliyor veya bilmeleri gerekiyor ve belirtilen suçların işlenmesini engellemek veya eğer işlendi ise sorumlu kişileri cezalandırmak amacıyla, kendi yetkileri dahilinde, gerekli ve makul tüm tedbiri almaz ise astları tarafından işlenen savaş suçlarından dolayı cezai açıdan sorumludur.
154. Her savaşan, hukuka açıkça aykırı emre itaatsizlik etmekle yükümlüdür.
155. Üstün emrine itaat, astı, cezai sorumluluktan kurtarmaz; yeter ki ast, verilen emrin hukuka aykırı olduğunu bilsin veya verilen emrin hukuka açıkça aykırı niteliği nedeniyle bilmesi gereksin.

Savaş suçları

156. Uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlalleri savaş suçu oluşturur.

157. Devletler, savaş suçları konusunda ulusal mahkemelerine evrensel yargı yetkisi verme hakkını haizdir.
158. Devletler; kendi vatandaşları veya silahlı kuvvetleri tarafından veya kendi ülkelerinde işlendiği iddia edilen savaş suçlarını araştırmak ve eğer uygunsa, şüphelilerini yargılamak zorundadır. Devletler; yargı yetkisine sahip oldukları diğer savaş suçlarını da araştırmak ve eğer uygunsa, şüphelilerini yargılamak zorundadır.
159. Çatışma sona erdiğinde, yetkili makamlar; uluslararası olmayan silahlı çatışmaya katılmış olan kişilere veya silahlı çatışma ile ilişkili nedenlerle özgürlüğünden yoksun bırakılanlara, savaş suçlarından şüpheli, sanık veya mahkum kişiler haricinde, mümkün olan en geniş affi bahşetmek amacıyla gayret göstermek zorundadır. [UOSÇ]
160. Savaş suçlarına zamanaşımı uygulanamaz.
161. Devletler; savaş suçlarının araştırılmasını ve şüphelilerin yargılanmasını kolaylaştırmak amacıyla, mümkün olduğu ölçüde, bir diğeriyle işbirliği yapmak için her çabayı sarf etmek zorundadır.

KAYNAKÇA

- Batur Yamaner, Melike, Öktem, A. Emre, Kurtdarcan, Bleda, ve Uzun, Mehmet C., editörler. 12 Ağustos 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi, ICRC, [2009].
- Bellinger III, John, and Haynes, William J. "Letter." ILM 46 (2007): 511-531
- Bugnion, François. "Le droit de la Croix-Rouge." *Revue internationale de la Croix-Rouge* 77 (1995): 535-566.
- Gündüz, Aslan. *Milletlerarası Hukuk*. Editör Reşat Volkan Günel. İstanbul: Beta, 2013.
- Henckaerts, Jean-Marie. "Response." ILM 46 (2007): 957-968.
- Henckaerts, Jean-Marie. "Study on customary international humanitarian law: A contribution to the understanding and respect for the rule of law in armed conflict." *International Review of the Red Cross* 87 (2005): 175-212.
- Henckaerts, Jean-Marie. *Uluslararası İnsancıl Hukukta Örf Adet Hukuku İncelemesi*. <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/tur-irrc_857_henckaerts.pdf> (30.08.2023).
- Henckaerts, Jean-Marie and Doswald-Beck, Louise. *Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules*. Cambridge: ICRC, Cambridge University Press, 2005.
- Henckaerts, Jean-Marie and Doswald-Beck, Louise. *Customary International Humanitarian Law, Vol. II: Practice, Part 1, Part 2*. Cambridge: ICRC, Cambridge University Press, 2005.
- Henckaerts, Jean-Marie and Doswald-Beck, Louise. *Uluslararası İnsancıl Teamül (Örf-Adet) Hukuku, Cilt I: Kurallar*. Çevirenler A. Emre Öktem, Melike Batur Yamaner, Dolunay Özbek, Bleda R. Kurtdarcan, Mehmet Cengiz Uzun, Abdullah Kaya. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2005.
- ICRC. *Customary IHL Database*. <<https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl>> (30.08.2023).
- ICRC. *Study on customary international humanitarian law: all language versions of the summary article and list of rules*. <<https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/misc/customary-law-translations.htm>> (30.08.2023).
- ICRC. *Practice*. <<https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v2>> (30.08.2023).
- ILC. *Report of the International Law Commission on the work of its thirty-fourth session (3 May – 23 July 1982)*. UN Doc. A/37/10.
- ILC. *Report of the International Law Commission on the work of its twenty-fourth session (2 May – 7 July 1972)*. UN Doc. A/8710/Rev.1.

- Meray, Seha L. Devletler Hukukuna Giriş, Cilt I, 3. Bası. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1968
- Milanovic, Marko, and Sivakumaran, Sandesh. "Assessing the authority of the ICRC Customary IHL Study: How does IHL develop?." *International Review of the Red Cross* 104 (2022): 1856-1897.
- Pazarıcı, Hüseyin. Uluslararası Hukuk Dersleri, 3. Kitap, 4. Bası. Ankara: Turhan Kitabevi, 2005.
- Prosecutor v. Simic et al., Case No. IT-95-9-PT, Ex Parte Confidential Decision on the Prosecution's Motion under Rule 73 for a Ruling concerning the Testimony of a Witness (Int'l Crim. Trib. for the Former Yugoslavia, July 27, 1999).
- Shany, Yuval. "Sources and the Enforcement of International Law: What Norms Do International Law-Enforcement Bodies Actually Invoke?." In *The Oxford Handbook of the Sources of International Law*, edited by Samantha Besson, and Jean d'Aspremont, 789-811. Oxford: Oxford University Press, 2017.
- T.C. Genelkurmay Başkanlığı. Silahlı Çatışma Hukuku ile İlgili Uluslararası Hukuk Metinleri, Cilt I. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2010.
- T.C. Genelkurmay Başkanlığı. Silahlı Çatışma Hukuku ile İlgili Uluslararası Hukuk Metinleri, Cilt II. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2010.
- Türk Hukuk Kurumu. Türk Hukuk Lugatı, 4. Baskı. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1998.
- Türk Kızılay Derneği. Kızılay ve Kızılhaç'ın Milletlerarası Kaynakları: Sözleşmeler-Tüzükler-Kararlar. Ankara: Türk Kızılay Derneği, 1964.
- US Department of State Office of the Legal Adviser. *Digest of US Practice in International Law*. Edited by Sally J. Cummins. Washington DC, Oxford: International Law Institute, Oxford University Press, 2006.
- Wilmshurst, Elizabeth, and Breau, Susan, eds. *Perspectives on the ICR Study on Customary International Humanitarian Law*. Cambridge, New York NY: BIICL, Chatham House, Cambridge University Press, 2007.